

Σεμινάριο: *amo, amas, amat, αγαπάμε... τα λατινικά;*

Πέμπτη, 29 Νοεμβρίου, Π.Ι.Κ.

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Σας καλωσορίζω στη σημερινή μας σύναξη, που είναι και η πρώτη με θέμα *amo, amas, amat, αγαπάμε... τα λατινικά;* ευχόμενοι να υπάρξει συνέχεια!

Οι κλασσικές σπουδές υφίστανται κρίση ανά το παγκόσμιο, κρίση που επηρέασε εδώ και χρόνια και το δικό μας εκπαιδευτικό σύστημα. Σήμερα θα εστιάσουμε την προσοχή μας στο μάθημα των Λατινικών, που προσφέρεται ως μάθημα επιλογής στη Β΄ και Γ΄ λυκείου· σε ένα μάθημα, που ως δήθεν παρωχημένο, πνέει τα λοίσθια στη Μέση Εκπαίδευση! Με μεγάλη προσπάθεια των φιλόλογων, και ενίοτε με υπουργικές αποφάσεις, δημιουργούνται, όπου δημιουργούνται, κάποια τμήματα Λατινικών, με χαμηλό το ηθικό των ελαχίστων μαθητών/τριών που το επιλέγουν, με προσφορά κάποτε αφυδατωμένου μαθήματος από τους συναδέλφους μας, που εν πολλοίς μένουν αβοήθητοι στο δύσκολο αγώνα τους, με την ιστοσελίδα του ΥΠΠ στο μάθημα Λατινικά κενή, άνευ βοηθητικού – υποστηρικτικού υλικού, πλέουμε σε πελάγη φουρτουνιασμένα... Αντίπαλός μας και η εργαλειακή – χρησιμοθηρική ορθολογικότητα της εποχής μας, την οποία ενστερνίζονται πολλοί εντός και εκτός των σχολικών μονάδων. Άλλοι υποστηρίζουν ότι, όπως διδάσκεται το μάθημα των Λατινικών στο σχολείο και όπως εξετάζεται στις Παγκύπριες Εξετάσεις, απωθεί τον μαθητόκοσμο. Πληροφοριακά να αναφέρουμε ότι πέρσι δήλωσαν 19 υποψήφιοι ότι θα εξετάζονταν Λατινικά στις Παγκύπριες Εξετάσεις, τελικά προσήλθαν 17!

Ξένισε κάποιους, άλλους ευχάριστα άλλους ίσως δυσάρεστα, η απόφασή μας να οργανώσουμε Σεμινάριο με θέμα τα Λατινικά, με στόχο να προβληματιστούμε για την πορεία του μαθήματος και να ανταλλάξουμε απόψεις επί καλών πρακτικών διδασκαλίας και εκσυγχρονισμού του μαθήματος.

Επιτρέψτε μου να συνεχίσω με ένα ανέκδοτο: Δύο μητέρες συναντούνται έξω από το σχολείο, σε περίοδο εξετάσεων. Πέρασε ο γιος σου Λατινικά; Ρωτάει η μια. «Λατινικά;» λέει προβληματισμένη η άλλη, που μοιάζει σαν να πασχίζει να θυμηθεί κάτι. «Λατινικά», απαντάει «τελικά δεν νομίζω. Απ' ό,τι θυμάμαι, μόνο ανεμοβλογιά και μαγουλάδες.»

Το ανέκδοτο αυτό, που πρωτοπαρουσιάστηκε ως γελοιογραφική λεζάντα σε σκίτσο του Κ. Μητρόπουλου, είναι ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζονταν και αντιμετωπίζεται το μάθημα των Λατινικών στη Μέση Εκπαίδευση!

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Πώς γεννούνται, μεγαλώνουν, ακμάζουν και πεθαίνουν οι υπερδυνάμεις και οι αυτοκρατορίες; Τι έχει κομίσει η Ρώμη στην

ανθρωπότητα και ποια ήταν η θέση της απέναντι στους άλλους μεγάλους πολιτισμούς, κυρίως απέναντι στους Έλληνες;

Όπως καταγράφει ο ακαδημαϊκός Θεόδωρος Παπαγγελής, πολύ συνοπτικά, «η μικρή πόλη του Λατίου υπέταξε πρώτα τους κοντινούς της γείτονες, μετά ένωσε υπό την ηγεμονία της όλη την ιταλική χερσόνησο, εξαφάνισε από τον χάρτη την πλούσια Καρχηδόνα, νίκησε όλα τα βασίλεια της ελληνιστικής ανατολής, έκανε την Ελλάδα ρωμαϊκή επαρχία. Ξεπέρασε τον αυταρχισμό των παλαιών βασιλέων, έγινε Δημοκρατία με την κυριαρχία των αριστοκρατών και τη συναίνεση του λαού, ήταν περήφανη για τις ηθικές της αρετές και την κοινωνική της πειθαρχία, κατέκτησε και κατακτήθηκε από τον ελληνικό πολιτισμό, σχημάτισε το δικό της πρόσωπο και έπλασε τον δικό της χαρακτήρα, πλήρωσε το τίμημα της κοσμοκρατορίας της με τους εμφύλιους των στρατηγών της, αντάλλαξε τις ελευθερίες της με την ειρήνη που έφερε η απολυταρχία των καισάρων, γέννησε μεγάλους στοχαστές και ποιητές, πολιτικούς και νομοθέτες, αρχιτέκτονες και μηχανικούς. Ένωσε πολιτισμικά ποικίλες εθνότητες στη Δύση και τις ανάστησε με τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό. Χάρισε μια γλώσσα ακριβή, λογική, εκφραστική, εμπλουτισμένη από την επαφή της με την ελληνική κουλτούρα. Τέλος, υποδέχθηκε τη νέα δύναμη του Χριστιανισμού, που θα μπορούσε να συντελέσει στην ανανέωση της πνευματικής ζωής.» Το τρίγωνο αρχαία Ελλάδα, Ρώμη, χριστιανικός κόσμος ορίζει τις βαθιές ρίζες του σύγχρονου δυτικού κόσμου και αποτελεί το θεμέλιο της Ενωμένης Ευρώπης.

Φοβόμαστε τα Λατινικά;

Όλες οι γλώσσες αντανakλούν τον πνευματικό και υλικό πολιτισμό των ομιλητών τους, την ιδιοσυγκρασία και τις περιβαλλοντικές συνθήκες μιας γλωσσικής κοινότητας. Οι γλώσσες είναι ζωντανοί οργανισμοί που αλλάζουν, προσαρμόζονται, εξελίσσονται και έρχονται σε επαφή με άλλους γλωσσικούς οργανισμούς. Έτσι η γλωσσική επαφή καταγράφει πάντα το αποτέλεσμα μιας πολιτισμικής συνάντησης. Αλλά η συνάντηση είναι σχεδόν και μια σύγκριση. Όταν οι Ρωμαίοι συνάντησαν τους Έλληνες, θεώρησαν ως πιο συμφέρον να διδαχθούν από τους Έλληνες και από τη στιγμή που οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις της Ρώμης έκαναν μια τέτοια επιλογή, η πολιτισμική και γλωσσική ανωτερότητα της Ελλάδας θεωρήθηκε αυτονόητη. Ex oriente lux!

Οι Ρωμαίοι ως κατακτητές δεν επιχείρησαν να επιβάλουν τη γλώσσα τους. Γιατί άραγε; Επειδή οι Ρωμαίοι, πολιτικά και στρατιωτικά κυρίαρχοι, στην Ελλάδα και την Ανατολική Μεσόγειο βρέθηκαν αντιμέτωποι με την ιστορικά εδραιωμένη ηγεμονία τα ελληνικής γλώσσας, που όχι μόνο δεν την αμφισβήτησαν, αλλά με τη στάση τους την επικύρωσαν. Ο γρήγορος γλωσσικός και πολιτισμικός εκρωμαϊσμός των δυτικών επαρχιών της αυτοκρατορίας αναδεικνύει πολύ εντυπωσιακά την ελληνικότητα και ελληνοπρέπεια της ανατολικής ρωμαϊκής επικράτειας.

Αγαπάμε τα Λατινικά;

Τι εννοούμε με τον όρο *Λατινικά*; Εννοούμε την ενασχόληση με τη λατινική γλώσσα που επιτρέπει την επαφή με τη λατινική γραμματεία στο πρωτότυπο αλλά και την ευρύτερη γνώση του ρωμαϊκού κόσμου, που είναι *terra incognita* για πολλούς από μας σήμερα. Η γλώσσα είναι αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμικού γίνεσθαι.

Οι Ρωμαίοι είναι ο πρώτος ευρωπαϊκός λαός που διαμόρφωσε την πολιτισμική του ταυτότητα με σταθερή αναφορά στην Ελλάδα και την ελληνική ταυτότητα. Οι Ρωμαίοι δεν μιμήθηκαν απλώς τους Έλληνες, αλλά μετέθεσαν τις θεμελιακές αξίες του ελληνικού πολιτισμού σε νέα κοινωνικά και πολιτικά πλαίσια και τους έδωσαν μια καινούρια δυναμική.

Επισημαίνουμε ότι ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός δεν αποτελεί απλώς μια χρονική αλληλουχία, πρώτα η Ελλάδα και μετά η Ρώμη, αλλά μια δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις αξίες των δύο πολιτισμών, που έχουν και ομοιότητες και διαφορές. Κατά τον Μαρωνίτη, «η μακρινή Ρώμη προβάλλεται στο παρόν ως παραδειγματική σύνθεση ομοιότητας και διαφοράς: ελληνικές οι ρίζες, δικός της ο κορμός, ανάμεικτο το φύλλωμα».

Η λατινική γλώσσα, που αρχικά απηχούσε τη σχετικά απλή αγροτική κοινωνία των παλιών κατοίκων του Λατίου, εμπλουτίστηκε από την πολιτισμική συνάντηση της Ρώμης με την Ελλάδα και μέχρι το τέλος του 1^{ου} αι. π.Χ. είχε αποκτήσει νέα δυναμική, νέο λεξιλογικό πλούτο και νέες εκφραστικές δυνατότητες, ενώ δεν έχασε ποτέ τις έμφυτες αρετές της: την ακρίβεια της διατύπωσης, την οικονομία της έκφρασης, τη μεστή επιγραμματικότητα, την πειθαρχημένη συντακτική οργάνωση. Παράλληλα με αυτή την «καθαρευουσιάνικη» μορφή της λατινικής, τα λαϊκά στρώματα, οι επιχειρηματίες, οι έμποροι και οι στρατιώτες μιλούσαν φυσικά μια πιο «λαϊκή» γλώσσα, με πιο απλή σύνταξη, που διακρινόταν όμως από ζωντάνια και δυναμισμό.

Όταν μετά τον 3^ο αι. μ. Χ. κατέρρευσε η κεντρική εξουσία της Ρώμης και δημιουργήθηκαν μεγάλα κέντρα στις ρωμαϊκές επαρχίες της Δύσης, άρχισαν να εμφανίζονται κατά περιοχές γλωσσικές αποκλίσεις και βαθμιαία δημιουργήθηκαν λατινογενή γλωσσικά ιδιώματα. Οι γλώσσες που γεννήθηκαν από την κοινή λαϊκή λατινική γλώσσα ονομάστηκαν ρομανικές ή νεολατινικές. Η ιταλική, η πορτογαλική, η γαλλική, η ρουμανική και άλλες λιγότερο γνωστές, όπως η καταλανική, η προβηγκιανή, η σαρδηνική, είναι θυγατέρες της λατινικής με τον ίδιο τρόπο που η νεοελληνική γλώσσα είναι θυγατέρα της αρχαιότερης ελληνικής. Η επίδραση της λατινικής υπήρξε ισχυρή και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές γλώσσες, για παράδειγμα στην αγγλική και γερμανική, που μέσα από διάφορους διαύλους (προφορικούς, λόγιους και εκκλησιαστικούς) ενσωμάτωσαν μεγάλο αριθμό λατινικών και λατινογενών λέξεων. Και η δική μας γλώσσα, η ελληνική και η κυπριακή διάλεκτος, έχει ενσωματώσει λατινικές λέξεις και λατινικούς τύπους. Λιγότερο επηρεάστηκαν οι σλαβικές γλώσσες, ενώ οι ευρωπαίοι κατακτητές Ισπανοί και Πορτογάλοι διεύρυναν τη νεολατινική γλωσσική σφαίρα, μετατρέποντας το κεντρικό και νότιο τμήμα της αμερικανικής ηπείρου σε «λατινικό». Στη λόγια και γραπτή μορφή της η λατινική δεν

αποτελέσει μόνο την επίσημη γλώσσα της Δυτικής Εκκλησίας, αλλά συνέχισε να χρησιμοποιείται στον επιστημονικό και ακαδημαϊκό λόγο μέχρι και τον 19^ο αι. Ακόμη και σήμερα ορισμένοι λατινομαθείς λόγιοι συνθέτουν στίχους στα λατινικά, σε λατινόγλωσση έκδοση κυκλοφορούν «μπεστ σέλερ», όπως ο Ασπερίξ και ο Χάρι Πότερ, εκπέμπονται από το φινλανδικό ραδιόφωνο Nuntii Latini, σε κάποια σύγχρονα τραγούδια ακούγονται στίχοι στα λατινικά.

Ας αφήσουμε την επιθετική ημιμάθεια, τα σπαρακτικά ο tempora, ο mores, και ας προσπαθήσουμε να εκσυγχρονίσουμε το μάθημα, στο μέτρο του δυνατού, εμπλουτίζοντας το διδακτικό μας ρεπερτόριο και προβάλλοντας τις αξίες που διέπουν τον ρωμαϊκό πολιτισμό, που διαλεγόμενος με τον ελληνικό, αποτελούν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Παράλληλα οφείλουμε να πείσουμε την Πολιτεία ότι τα Λατινικά αποτελούν βασικό μάθημα τουλάχιστον των Ανθρωπιστικών – Κλασσικών Σπουδών και εκ των οποίων ουκ άνευ μαθημάτων για σπουδές στη Φιλολογία, στις Ξένες Γλώσσες και στη Νομική. Η δύναμη των Λατινικών βρίσκεται στο ότι μπορούν να διαπαιδαγωγούν ακόμη, αφού ο ρωμαϊκός κόσμος γοητεύει τους μαθητές και τις μαθήτριες και τους καλεί να τον ανακαλύψουν και να τον εξετάσουν διαθεματικά.

Ας βρούμε έξυπνους και εύστοχους τρόπους για τη λειτουργική διατήρησή τους, ώστε τα λατινικά μαζί με τα ελληνικά γράμματα να παραμείνουν επίκαιρα στην παιδεία και στον πολιτισμό του 21^{ου} αι., για το καλό του ανθρώπου και της κοινωνίας, συμβάλλοντας στη γλωσσική καλλιέργεια και στην ανάπτυξη ιστορικής συνείδησης. Εκφράζοντας την ελληνικότητά μας λέμε πως είμαστε Ρωμιοί, θυμίζοντας ασυναίσθητα ότι η συνάντηση της ελληνικής και ρωμαϊκής ιστορίας δημιούργησε το Βυζάντιο και μέσω του Βυζαντίου τον νέο ελληνισμό: τη Ρωμιοσύνη!

Γ. Κούμα

ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων

ΠΙΚ, 29 Νοεμβρίου 2012
